

Lev Šestov

TOLSTOIN JA NIETZSCHEN KÄSITYS HYVÄSTÄ

– Filosofiaa ja saarnaa

Suomentanut Mari Miettinen

Tämä on näyte.
Osta koko teos osoitteesta
netn.fi

niin & näin
Tampere 2019

VENÄJÄNKIELINEN ALKUTEOS

Dobro v utšenii gr. Tolstogo i F. Nietzsche (Filosofija i propoved), 1900.

SUOMENNOS JA JÄLKISANAT

© Mari Miettisen perikunta, Tapani Laine

☞ Eurooppalaisen filosofian seura ry

ISBN-NUMERO

978-952-7189-45-0

KANSI

Jenna Kunnas

TAITTO

Susanna Laurola

PAINOTYÖ

Tallinnan kirjapaino-osakeyhtiö,

Tallinna 2019

KUSTANTAJA

Eurooppalaisen filosofian seura ry

SISÄLLYS

ESIPUHE	7
I	16
II	25
III	36
IV	44
V	54
VI	61
VII	74
VIII	94
IX	105
X	114
XI	124
XII	134
XIII	148
XIV	159
XV	170
SUOMENTAJAN VIITTEET	178
TAPANI LAINE: LEV ŠESTOV, ANTIFILOSOFIA JA ELÄMÄ	185

ESIPUHE

Tämän teoksen seitsemännessä luvussa on seuraava katkelma Belinskin¹ kirjoittamasta henkilökohtaisesta kirjeestä: ”Vaikka minun onnistuisi kiivetä kehityksen portaikon ylimmälle askelmalle asti, sielläkin minä vaatisin teitä *tekemään minulle tiliä kaikista* elämänolosuhteiden ja historian uhreista, kaikista sattumien, taikauskon, Filip II:n ynnä muiden uhreista, ja jos niin ei käy, minä heittäydyn pää edellä ylimmältä askelmalta alas maahan. Minä en halua onnea edes lahjaksi, jos en voi olla rauhassa *jokaisesta* verilvestäni. Disharmonian sanotaan olevan harmonian ehto; musiikin harrastajista tuo tuntunee mainiolta ajatukselta, mutta ei tietystikään niiden mielestä, joiden kohtalona on elää disharmonia todeksi.”

En siteeraa näitä lauseita suinkaan siksi, että etsisin esittämilleni ajatuksille tukea kuuluisalta kirjallisuusmieheltä. Päinvastoin, minulle on täysin selvää, ettei Belinski ole minun puolellani vaan esiintyy minua vastaan. Voidakseni viitata häneen minun täytyi siteerata hänen kirjeenvaihtoaan hänen artikkeliensa sijasta. Mutta sekin saattaa tuntua oudolta jos muistaa, että kaikkia mahdollisia suuntia edustavat venäläiset kirjailijat ovat siteeranneet edellä esitettyä katkelmaa jo monen monituista kertaa.

Mitä ihmettä sitten merkitsevät nuo arvoitukselliset sanat, joihin niin mieluusti viitataan? Ehkä niihin sisältyvä ajatus on liian yleinen ja epämääräinen, koska sitä voidaan tulkita niin monella eri tavalla. Minun näkemykseni mukaan asia ei ole kuitenkaan sillä tavoin. Minun mielestäni tuo on lähes ainoa kohta, jossa hän on pystynyt sanomaan sanottavansa selkeästi ja yksiselitteisesti. Ja silti, ilmaisutavan harvinaisesta selkeydestä huolimatta, sitä on ollut mahdollista tulkita niin monella eri tavalla.

Kukaan siteeraajista ei ole kuitenkaan huomannut, että siinä ilmaistu ajatus on mitä räikeimmässä ristiriidassa kaiken sen kanssa, mitä Belinski on sanonut kriittisissä artikkeleissaan. Tätä kirjettä on tulkittu samassa valossa kuin hänen tulikivenkatkuisia kirjallisia saarnojaan, hänen Gogolille kirjoittamansa kirje² mukaan lukien. Myös tässä, niin kuin kaikessa Belinskin kirjoittamassa, haluttiin nähdä suuri idealisti, joka korottaa äänensä humanismin, ihmisyyden ja hyvän puolesta.

Belinski hylkää Hegelin ja filosofian sen vuoksi, että niiden käsityksen mukaan hänen pitäisi hyväksyä satojen Ivanien perikato yhden täydellisen Pjotrin vuoksi! Tuossa torjuvassa suhtautumisessa haluttiin nähdä ja nähtiinkin oikeudenmukaisen ja humanin ihmisen pyrkimysten omintakeinen ilmaus. Siitä syystä Belinskillle annettiin myös anteeksi se, tosin huomaamatta jäänyt, paradoksaalinen, itse asiassa mielettömän, häkellyttävän mielettömän muoto, johon Belinski oli sovitannut ajatuksensa.

Minkä ihmeen hyvityksen voisi Hegel antaa Belinskillle jokaisesta historian uhrista, Filip II:sta ja niin edelleen? Jos Filip II olikin polttanut roviolla joukon kerettiläisiä, niin täysin mielettömähän on vaatia häntä nyt siitä tilille. Kerettiläiset ovat palaneet poroksi, ja heidän tapauksensa on peruuttamattomasti, auttamattomasti, *iäksi loppuun käsitelty*.

Ei mikään Hegel pysty heitä enää auttamaan taikka esittämään vastalauseita, aivan liian myöhäistä on asiasta suuttua, vaatia tilille koko maailmaa kidutettujen ja ennenaikaisesti kuolleiden ihmisten puolesta. Täytyy yksinkertaisesti joko kääntää selkensä kaikille murheellisille historian tapahtumille tai jos haluaa, että omaan teoriaan sisältyvät kaikki ne olennaiset elementit, joista ihmiselämä koostuu, keksiä jotakin yleisen harmonian tapaista, siis jonkinlainen ihmiskunnan yhteisvastuu, ja laskea mukaan niin Ivanin velat kuin Pjotrin varatkin, tai sitten luopua tyystin kaikesta yksittäisten ihmisten elämänsaldojen laskemisesta ja nimetä ihminen uudelleen ja lopullisesti ”individiksi”, tunnustaa, että korkein päämäärä on – jokin yleinen periaate ja että ”individit” tulee uhrata tuolle periaatteelle.

Silloin paatos päättyy ja alkaa filosofia, oikea, kaiken kattava filosofia, jossa selvitetään säntillisesti ja tarkkaan, miksi Filip ja historia ovat piinanneet ja piinaavat ihmisiä, ja jos jokin kohta jääkin problemaattiseksi, niin ainoastaan muutama kohdat tietoteoriasta, ajasta ja avaruudesta, kausaliteetista ja niin edelleen.

Mutta niin kuin tiedetään, noiden kysymysten parissa aika kuluu hukkaan. Jos niihin ei ole löydetty vielä kunnon vastauksia, niin toistaiseksi on tultava toimeen hypoteesien kanssa. Nehän, niin kuin koko filosofiakin, ovat syntyneet, jos Aristotelesta on uskominen, ihmettelystä. Mutta jos tyytyy ihmettelystä versovaan tiedonhaluun, ei ”totuuden” löytymisestä olekaan sitten niin suurta väliä. Pikemminkin päinvastoin: ”totuutta” ei itse asiassa tarvita. Jos se kuitenkin yhtäkkiä löydettäisiin, olisi se äärimmäisen epämiellyttävä yllätys. Lessing ainakin ajatteli noin (ja hän kyllä tiesi mistä puhui), kun hän oli pyytänyt Jumalaa jättämään totuuden itselleen ja säilyttämään ihmisellä erehtymisen ja etsimisen kyvyn.

Mutta Belinski, eurooppalaisten opettajien ikuinen oppilas, näytti ajattelevan ja puhuvan toisella tapaa suurelle yleisölle tuntemattomaksi jääneessä henkilökohtaisessa kirjeenvaihdossaan ja silloin kun hän puhui itsekseen. Hän ei tyytynyt enää pelkkään etsimiseen – hän vaati ehdotonta, täydellistä totuutta ja protestoi ankarasti opettajiensa perinteitä vastaan.

Tuo protesti oli vaarallinen. Vaarallinen siksi, että se uhkasi kaikkein eniten Belinskin omaa ”idealismia”. Mikä on siis idealismin olemus ja psykologinen perusta? Se on ihmisen uskoa siihen, että hänen epäilynsä, kysymyksensä ja etsimysensä ovat – ainoastaan ajallisia ilmiöitä. Tuo kaikkihan on jo ajat sitten lopullisesti ja perusteellisesti käsitelty, täytyy ainoastaan nähdä vaivaa taikka kasvaa älyllisesti, jotta saisi perin pohjin selvitettyksi itselleen sen, minkä muut ovat tienneet jo kauan.

Ja juuri tuon tähden luonnollinen maaperä idealismin rehevimmälle kasvulle onkin nuori kulttuuri, silloin kun se joutuu kasvamaan pidemmälle kehittyneen sivilisaation naapurissa. Jopa perheen nuoremista lapsista tulee tavallisesti ”idealisteja”, jotka uskovat sokeasti vanhempien sisarusten ”vakaumuksiin”, nämä kun tietävät enemmän, ovat kokeempia, joka asiassa taitavampia ja pidemmälle päässeitä. Lapsen mielestä aikuisen ihmisen jokaisella sanalla on salaperäinen merkitys. Mitä vaikeatajuisempi ja vaikeasti ymmärrettävämpi sana on, sitä enemmän se viekoittelee nuorta mieltä, joka näkee tuossa sanassa vanhemman veljen voiman ja etevämmyyden lähteen.

Nuori Venäjä on jo pitkään ollut juuri tuollaisessa suhteessa Länteen. Jokainen sieltä kantautunut sana on tuntunut pyhäältä. Tuohon nimenomaiseen seikkaan perustuu meidän kirjallisuutemme idealismi yleensä ja Belinskin – erityisesti.

Vanha Länsi on ollut kiistatta meitä viisaampi, vauraampi ja kauniimpi. Ja me olemme kuvitelleet, että syynä tuohon kaikkeen on – heidän tietonsa ja kokemuksensa. Me olemme uskoneet, että heidän hallussaan on ”sana”, jolla kaikki ratkeaa. Ja tuota sanaa me olemme etsineet Lännen tieteestä, jota me aloimme jumaloida jo kauan ennen sitä kuin me siitä mitään tiesimme. Kuinka hirveä on täytynytkään olla jokaisen idealistin pettymys sinä hetkenä, kun aarteensa lähemmässä tarkastelussa hän onkin tullut vakuuttuneeksi, ettei se ollutkaan – ”totuus” vaan ”totuuden etsintää”!

Tuosta pettymyksestä kertoo myös alussa siteerattu Belinskin kirje. Se on myös syynä hänen Hegelille osoittamilleen kummallisiin vaatimuksiin, joita on mahdoton täyttää. Jos Hegel olisi lukenut tuon kirjeen, hän olisi kutsunut Belinskiä metsäläiseksi. Vaatia nyt filosofiaa tekemään tiliä historian jokaisesta uhrista! Ei kai tuo voi olla filosofian tehtävä?! Ja onko sitä paitsi mahdollista, tarpeellista taikka välttämätöntä esittää tuollaisia vaatimuksia millekään taikka kenellekään?!

Tosin Hegel oli kyllä väittänyt, että todellisuus on järjellistä. Mutta ei se ole Hegelin vika, jos Belinski on tulkinnut hänen sanansa sillä tavoin, että maan päällä on ”totuudelle” voitto taattuna. Siitä ei ollut laisinkaan kysymys. Hegelhan oli itsekin idealisti. Saksalaisilla oli ollut, niin kuin venäläisilläkin on, oma Läntensä, ja he olivat vuorostaan oppineet aikanaan uskomaan ideoihin. Saksalaiset ovat vain olleet uskossaan kestävämpiä ja perusteellisempia – luonteesta ja muista kansallisista erityispiirteistä johtuen – eivätkä he ole voineet lähestyä pyhää aarrettaan muutoin kuin polvillaan ryömien eivätkä he ole sitä mitään vaatineet.

Hegelin ”järjellinen todellisuus” tarkoitti ainoastaan sitä, että tiede oli asetettava kaiken muun edelle ja että sen johdonmukaisena seurauksena elämän tuli olla hinnalla millä

hyvänsä sopusoinnussa järjen vaatimusten kanssa. Samantekevää, oli taikka ei – idealistihan ei siitä välitä – pääasia on ainoastaan se, että idealismin totuutta kuulutetaan aina kirjoissa ja että sitä julistetaan jatkuvasti kateedereilta.

Saksalaiset idealistit ovat olleet opettajiensa kuuliaisimpia oppilaita. Taiteissa ja tieteissä (jopa yhteiskunnallisissa ja historiallisissa) totuutta on muokattu siihen malliin, että se todistaa jatkuvasti ihmisjärjen suurenmoisuudesta, järjen, joka yhä edelleen ylpeilee Saksanmaalla *a prioreillaan*³. Idealismi on juhlinut ja juhlii yhä edelleen tuossa kummallisessa maassa. Ja näyttämölle pöllähtää sitten yhtäkkiä Belinski vaatimaan koko maailmaa tilille historian *jokaisesta* uhrista! *Jokaisesta*, kuulitteko?

Hän ei halua uhrata ainuttakaan ihmistä universaalille harmonialle, ei ainuttakaan tavallista, yksinkertaista ja keskivertoihmistä, joita, niin kuin tiedetään, historioitsijat ja filosofit laskevat miljoonissa ja jotka eivät merkitse heille mitään muuta kuin edistyksen tykinruokaa. Tuo ei ole enää humaniuttia eikä idealismia, vaan aivan jotain muuta.

Saksalaiset historioitsijat ja filosofit ovat myöskin humaaneneja. Heti kun edistyksen asiat on saatu järjestykseen, ryhtyvät he intomielin huolehtimaan historian uhreista. Mutta siinä kaikki, mitä ihmisystävällisyys vaatii, voi ylipäänsä vaatia. Sen lisäksi heiltä voi ehkä saada tulevaisuudenlupauksia. Kuten tunnettua, tiede lupaa, että tulevaisuudessa uhreja ei enää tarvita ja että jonain päivänä koittaa vielä loppu sille historian mielettömyydelle, että yhden ihmisen menestys vaatisi kokonaisten ihmislauemojen uhraamista. Siinä kaikki, mitä tieteellä on sanottavaa uhrien lohdutukseksi.

Tulevaisuudessa luvataan joka ikiselle ihmiselle pelkkää ja puhdasta onnea. Belinski tietää asian erittäin hyvin. Hän kirjoittaa siitä itsekin – ja kuinka kaunopuheisesti kirjoittaakin –

lukuisissa artikkeleissaan. Mutta kun hän on kahden kesken itsensä kanssa, häntä häiritsee hänen oma paatoksensa. Hän ei halua ainoastaan olla uhraamatta eläviä, lihaa ja verta olevia ihmisiä niiden hyväksi, jotka tulevat syntymään sadan taikka tuhannen vuoden päästä, hän muistaa myös kauan sitten kuolleiksi kidutetut ja vaatii heille hyvitystä.

Toivon lukijan käsittävän, että tuo ei ole tavanomaista ihmisystävällisyyttä. Humaaniuden tulee pehmittää, tyyntyttää ja sovittaa ihmiset tiettyihin toimintamalleihin lähimmäisen hyödyksi. Lyhyesti sanottuna humaanius – *vastaa*, antaa vastauksia kysymyksiin. Mutta Belinski *kysyy*, ja kysyy sillä tavoin, että hänen kyselemisensä uhkaa sekoittaa innokkaimpienkin idealistien pasmat.

Sillä jos kyseleminen on sallittua, voi käydä niinkin, ja lähes varmaan käykin, että vastausta ei kuulukaan tai että vastatakseen idealistin on siirryttävä sellaisille alueille, joita hän pelkää enemmän kuin synkkää viidakkoa. Ja silloin idealismin iskulauseiden merkitys saattaakin kääntyä päälleen.

Lausetta ”todellisuus on rationaalista” ei pidä tulkita niin, että todellisuutta tulee kohentaa ja korjailla niin kauan, että ”järki” toteaa sen muovailuksi omien lakiensa mukaiseksi, vaan niin, että ”järjen” tulee omaksua todellisuuden vanhojen *a priorien* sijaan uudet *a posteriorit*. Käsitättekö te, mitä siitä seuraa? Voi käydä niinkin, että jollei tuosta todellisuudesta löydykään humaaniutta, toisin sanoen, jos ei löydy ketään jota voisi vaatia tilille Filipin uhreista, järki joutuukin luopumaan tyystin jalomielisistä periaatteistaan ja etsimään itselleen uuden lain...

Mutta kaiken kaikkiaan, jos todellisuus on rationaalista, jos siitä on mahdotonta kieltäytyä, jos sitä ei saa kiistää, jos se on pakko hyväksyä ja jos sitä on pakko kunnioittaa, niin

onhan siitä olemassa ulospääsy – *kvietismi*⁴, tuo pelottava sana, joka on näihin päiviin asti karkottanut mitä erilaisimpien teorioiden parista kaikkein rohkeimmatkin ihmiset.

”Hurja Vissarion” pimittää tuon kaiken lukijoiltansa. Tuo kaikki pysyy tarkoin varjeltuna salaisuutena kirjailijan sielun laboratoriossa. Mutta lehtiartikkeleissa ”hurjuus” muuttuu rohkeaksi, eläväksi ja valoisaksi uskoksi, uskoksi tulevaan, parempaan tulevaisuuteen, jonka tiede tuo kerran tullessaan.

Epäilykset pidetään tiukasti neljän seinän sisällä ja kotona ne unohtuvatkin preferenssiä pelatessa. Suuren yleisön ei tarvitse tietää niistä mitään. Ei sen tarvitse tietää sitäkään, että opettaja kirjoittaa artikkelinsa lähes yhdeltä istumalta niihin sen kummemmin syventymättä. Suuren yleisön ei tarvitse ylipäätään tietää liian paljon. Ihanteet ovat ainoita, mitä se tarvitsee, ja se joka haluaa olla yleisön palvelija, on velvollinen suoltamaan niitä sille hinnalla millä hyvänsä.

Tuttu tarina! Kirjailija on kuin haavoitettu naarastiikeri, joka on kiiruhtanut turvaan luolaansa pentujensa luokse. Hänellä on nuoli selässään, ja hänen on ruokittava omalla maidollaan avuttomia olentoja, jotka eivät piittaa vähääkään hänen kohtalokkaasta haavastaan. Myös Belinski kärsi tuollaisesta haavasta – siitä todistavat yhtä lailla hänen ”hurjuutensa” kuin hänen alussa siteerattu kirjeensäkin samoin kuin preferenssi, mutta silti hän pysyi asemapaikallaan elämänsä loppuun saakka ja täytti velvollisuutensa.

Venäjällä on vallinnut maaorjuus – mutta ei ainoastaan lakikokoelmana, vaan myös ihmisten sydämissä. Venäjällä on ollut paljon muutakin samankaltaista. Venäjä tarvitsi publistia, sotilasta. Belinski ei ehtinyt koskaan ajatella palveluksesta eroamista, hän ei saanut ajatella selässään töröttävää nuolta. Hän itse oli myös aina valmis taistelemaan niitä vastaan, jotka eivät aktiivisesti kiiruhtaneet hänen avukseen.

Tuota minä tarkoitin kun sanoin, että Belinskin, kirjallisuusmiehen, auktoriteetti ei ole minun puolellani vaan on minua vastaan. Mutta kaikella on aikansa. Voi olla, että tänä päivänä Belinskin taktiikka olisi yhtä väärää kuin se oli oikeata ja välttämätöntä hänen aikanaan. On mahdollista, että tätä nykyä vaikeneminen siitä, mistä Belinski vaikeni, ei olisikaan uroteko, vaan se olisi rikos.

Vaikka emme tiedä vielä, onko tiedon puu myöskin elämän puu, ei meillä ole enää valinnanvaraa. Me olemme maistaneet ensiksi mainitun hedelmiä ja nyt – halusimmepa sitä tai emme – meidän on nostettava verho sen salaisuuden yltä, jota Belinski niin huolellisesti varjeli ja puhua julkisesti siitä, mistä hän puhui ainoastaan kahden kesken lähimpien ystäviensä kanssa.

Lev Šestov